

Anmeldelser

Peter Munk Christiansen, Asbjørn Sonne Nørgaard & Niels Chr. Sidenius, *Hvem skriver lovene? Interesseorganisationer og politiske beslutninger*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 318 s., kr. 298,00. Christian Albrekt Larsen & Jørgen Goul Andersen, *Magten på Borgen. En analyse af beslutningsprocesser i større politiske reformer*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 323 s., kr. 298,00.

Ved statskundskab eller politologi forstås normalt det videnskabelige studium af *politik*. Men når man har fulgt den fagligt-videnskabelige udvikling inden for statskundskaben gennem de sidste tre-fire årtier, kan man ofte få det indtryk, at der snarere er tale om det videnskabelige studium af *politologi*. Fine og flotte teoretiske begrebsapparater og begrebskonstruktioner får således deres helt selvstændige liv, hvor empiriske data fra den politiske virkelighed primært inddrages til diskussion og udvikling af teorierne og ikke så meget for at sikre en bedre forståelse af de konkrete politiske forhold og processer. Statskundskabens videnskabelige indhold risikerer på denne baggrund at blive isoleret i et elfenbenstårn for en begrebsmæssig indforstået loge af særligt kyndige skriftkloge langt fra de politiske aktører, man mener at beskæftige sig med. Det indebærer i sig selv en trussel mod statskundskabens faglighed og grundlæggende relevans, men det betyder også, at man i mange tilfælde stiller de forkerte eller helt uforståelige spørgsmål til studiet af politiske processer eller problemstillinger. Sådan forekommer det i hvert fald, når man selv har og har haft en særlig tilknytning til faget og samtidig har deltaget aktivt i det politiske liv på flere niveauer og i flere sammenhænge.

Det er således bemærkelsesværdigt, at studier og analyser af politiske beslutningsprocesser – som vel trods alt må udgøre noget af kernen i selve studiet og forståelsen af politik – indtil for nylig har været temmelig sjældne ikke blot i dansk, men også i nordisk politologi, hvor emnet slet ikke har været berørt i de store magtudredninger her. Det er også bemærkelsesværdigt, at man automatisk er gået ud fra, at de folkevalgte politikeres magt er aftaget gennem årene til fordel for alle andre, blandt andre medier, interesseorganisationer, erhvervslivet og de store virksomheder, EU og mange andre. Politiske beslutninger foregår i en *black box*, hvor politikkerne blot er bevidstløse redskaber for alle mulige påvirkninger og interesser. Ja, nogle gange betragtes de folkevalgte politikere nærmest som problemet i forbindelse med såkaldte rationelle politiske beslutninger.

På denne baggrund repræsenterer Magtudredningen i Danmark et stort spring fremad. Generelt fordi Magtudredningens forskningsmæssige værdi må tillægges en helt afgørende betydning for de fagligt-videnskabelige udviklingsmuligheder inden for dansk statskundskab – også set i et internationalt perspektiv, og mere specifikt fordi man også direkte tager fat på analyser af politiske beslutningsprocesser. Det sker blandt andet i de her omtalte publikationer. I Peter Munk Christiansen, Asbjørn Sonne Nørgaard & Niels Chr. Sidenius' *Hvem skri-*

ver lovene? *Interesseorganisationer og politiske beslutninger* er sigtet at undersøge interesseorganisationernes rolle i forbindelse med tilblivelsen af ni reformer i 1970'erne, 1980'erne og 1990'erne fordelt på tre ministerområder, Arbejdsministeriet (Beskæftigelsesministeriet), Erhvervsministeriet og Miljøministeriet. De ni cases er: for Arbejdsministeriet – indførelse af arbejdsløshedsforsikring for selvstændige i 1976, iværksætter- og uddannelsesyndelse samt låg over dagpengene i 1985, samt gennemførelsen af arbejdsmarkedsreformens tredje fase i 1998. For Erhvervsministeriet – gennemførelse af lov om teknologisk service i 1973, lov om garantier for lån til skibsfinansiering i 1985 og ændringen af lov om Vækstfonden i 1998. For Miljøministeriet – gennemførelse af lov om miljøbeskyttelse i 1973, ændringen af miljøbeskyttelsesloven i 1991 og endelig lov om jordforurening i 1999.

Undersøgelsen koncentrerer sig om, hvilke interesseorganisationer der inddrages i lovforberedelsen, hvordan og hvornår de inddrages, hvad organisationerne har indflydelse på, samt hvilken rolle alliancer med andre organisationer og myndigheder spiller. Endelig fokuseres også på Folketingets rolle i den administrative lovforberedelse. Det viser sig, at interesseorganisationerne ofte har en betydelig indflydelse på lovgivningen, hvor det afgørende er, at nogle organisationer kan sikre sig en tidlig og tæt inddragelse i forberedelsen af lovgivningen. Men undersøgelsen viser også, at der er tale om en stor variation fra område til område og – måske vigtigst – at der generelt er tale om en kraftig ændring af interesseorganisationernes rolle over tid. Hvor der i 1970'erne er tale om klare korporatistiske træk, er disse stærkt svækkede eller slet ikke eksisterende fra 1990'erne og frem. Det er således bemærkelsesværdigt, at selv på områder med traditionelt stærke korporatistiske netværk som for eksempel Arbejdsministeriet/Beskæftigelsesministeriet og Erhvervsministeriet, er det i høj grad ministre og embedsmænd, der afgør, om de vil inddrage organisationerne i forberedelsen af lovgivningen eller ej. Og på Miljøministeriets område forekommer de økonomiske erhvervsorganisationer at være i en defensiv rolle i forhold til nye grønne værdier i samfundet.

Endelig påvises det, at Folketinget langt fra er sat ud af kraft, men tvært imod kaster lange skygger over ministerierne, når lovene skal skrives. Med de oftest forekommende mindretalsregeringer har man vanskeligt ved at styre processen, og derfor spiller de forligsduelige og forligsmulige partier en betydelig rolle i processen – ofte også direkte i lovforberedelsen.

I Christian Albrekt Larsen & Jørgen Goul Andersens *Magten på Borgen. En analyse af beslutningsprocesser i større politiske reformer* fokuseres på de folkevalgte politikeres magt og det danske politiske systems evne til at gennemføre store politiske reformer. Undersøgelsen koncentrerer sig om de seneste årtiers reformer på ”store” politikområder som pensionspolitik, skattepolitik og arbejdsmarkedspolitik. Først analyseres udviklingen og systemskiftet i den danske pensionspolitik fra 1960 til 2004, hvor man går fra et skattefinansieret folkepensionssystem til et system, der overvejende er baseret på egen opsparring. Dernæst undersøges udviklingen i dansk skattepolitik fra 1985 til 2004, eller som det siges ”den permanente skattereform”. Herefter følger en gennemgang og analyse af de forskellige arbejdsmarkedsreformers kontinuerlige ændring og

stramning af arbejdsmarkedspolitikken. Endelig analyseres efterlønsreformen fra 1998 og de politiske implikationer, forløbet omkring dem markerer for gennemførelse af en moderne velfærdspolitik.

Undersøgelsen diskuterer forskellige teorier og metodeproblemer i analysen af politiske beslutningsprocesser og fokuserer ikke alene på selve beslutningsprocesserne, men også i lige så høj grad på problematikken omkring meningsdannelse og dagsordensfastsættelse. Det hele munder ud i opstilling af elementer til en teoretisk ramme eller et analyseskema for de videre analyser, hvor der delvist brydes med det aktørorienterede magtbegreb, så man ikke (kun) spørger *who governs*, men også *what governs* og *how governance*.

Undersøgelsen viser, at de folkevalgte politikere har et solidt greb om magten, men i de fleste tilfælde på en måde, hvor der er tale om en forholdsvis snæver kreds af beslutningstagere med ledende ministre, især finansministeren, og enkelte ledere fra oppositionspartier i spidsen. Interesseorganisationerne indtages ofte slet ikke i større reformer, og når det sker, er det i givet fald på politikernes nåde. Også medierne spiller en påfaldende lille rolle.

Det særligt spændende ved undersøgelsen er imidlertid, at den påviser en helt afgørende udvikling i lovgivningsprocessen og de hertil knyttede politiske beslutningsprocesser i Danmark, nemlig den omsiggribende anvendelse af store, ofte uoverskuelige ”pakkelsninger”, der forhandles i forbindelse med den årlige finanslov eller anvendes ved større politiske forlig. Det er det helt afgørende til forståelse af, hvorfor magten fortsat – og måske i stigende grad – ligger på Borgen, uden at der af den grund er tale om nogen demokratisk idyl, måske snarere tværtimod.

”Pakkelsninger” vender i høj grad den politiske beslutningsproces på hovedet. Politiske løsninger på komplicerede og ofte usammenhængende problemer træffes i et meget snævert og lukket politisk forum med regeringen og især finansministeren i spidsen – afhængig af den til enhver tid siddende regerings parlamentariske styrke og permanente støtte. Man starter så at sige med konklusionerne, hvorefter argumenterne hæftes på efterfølgende.

Det kan også bringe sammenhæng mellem de to undersøgelser, når man ser på interesseorganisationernes rolle og deres ændrede indflydelsesbetingelse. Korporatismen er således stærkt på retur og henvist til områder præget af rene rutinebeslutninger. På de afgørende områder er den væk, og interesseorganisationerne må leve af politikernes velvilje efterfølgende.

På denne baggrund bør resultaterne af de to undersøgelser føre til, at der gennemføres mere systematiske undersøgelser af udviklingen i beslutningsprocesserne i regering og Folketing over de senere år med vægt på ”pakkelsninger” og forligsbindinger, betydningen af mindretalsregeringer med eller uden fast parlamentarisk flertalsstøtte, forskellen mellem regerings- og oppositionsrolle og udviklingen i lovgivningsprocessen i Folketinget med vægt på øget lovkvalitet.

Den danske kombination af mindretalsregeringer og ministerstyre betyder således, at de enkelte ministre har stor frihed til selvstændigt at forhandle løsninger inden for sit eget område. Det indebærer, at den afgørende styring kun kan ske over budgetterne, hvilket er forklaringen på Finansministeriets centrale rolle

og på, at de afgørende politiske forhandlingsmandater i givet fald må hentes i regeringens økonomiudvalg. Med flertalsregeringer eller mindretalsregeringer med et fast parlamentarisk flertal – som det nuværende VKO-flertal – ligger den afgørende magt derimod i regeringens ledelse eller regeringens koordinationsudvalg. Ligeledes synes en fast forankret flertalsblok også at medføre en mere fleksibel tilgang til den traditionelle forligskultur og betydningen af forligsbindinger i forbindelse med nye politiske beslutninger.

For lovgivningsprocessen i Folketinget betyder det, at nogle partier er med, mens andre ikke er. Mens ordførerne for de partier, der er med, blot skal finde argumenter for, hvorfor de er med, skal ordførerne for de partier, der ikke er med, derimod finde argumenter for, hvorfor de mener, som de gør. Det betyder, at man ofte vil kunne se, at ordførerne for de partier, der er med, blot tager udgangspunkt i lovforslagernes generelle bemærkninger og i varierende udstrækning læser disse op. Ordførerne, der ikke er med, tager derimod oftest udgangspunkt i de høringssvar fra interesseorganisationer m.fl., som i henhold til beslutningerne om øget lovkvalitet skal være leveret til Folketinget før første behandling kan finde sted. Det indebærer, at der ofte kan være tale om rekvireret lobbyvirksomhed – at initiativet til at fremføre interesseorganisationers synspunkter eller kritikpunkter kommer fra oppositionspolitikernes ordførere.

Endelig synes der at være en større suverænitæt for de folkevalgte politikere, når en ny regering tiltræder. Her kommer de friske tanker, mens jo længere en regering sidder, jo mere overlades den politiske nytænkning til embedsapparatet.

Alt i alt er der med de to undersøgelser frembragt væsentlige trædesten for nye undersøgelser af de politiske beslutningsprocesser i Danmark og dermed en øget forståelse for vilkårene i dansk politik.

Jacob Buksti
Fhv. minister

Danmark under den kolde krig. Den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991, bind 1-4, København: Dansk Institut for Internationale Studier, 2005, i alt 2350 s., kr. 600,00.

Dansk Institut for Internationale Studier, DIIS', koldkrigsredegørelse har vakt heftige følelser. Kritikken har mest været rettet mod enkeltaspekter, først og fremmest fremstillingen af Sovjetunionen og den militære trussel mod Danmark samt tolkningen af den "anden" kolde krig. Omvendt er andre dele stort set ikke blevet debatteret. Forfatterne har delvis sig selv at takke for dette ved at have leveret en mastodont af en redegørelse, som ingen kan overskue i sin helhed. Det er derfor gået som med den blinde og elefanten: Vurderingen har taget udgangspunkt i enkeltdele og ikke haft blik for den samlede redegørelse og dens kvaliteter. Det betyder ikke, at kritikken har været uberettiget, for der er absolut diskutabile sider i redegørelsen, først og fremmest trusselvurderingen og vurderingen af den anden kolde krig. Men det har bevirket, at DIIS-forskerne ikke har fået den fortjente credit for det store og yderst nyttige arbejde, som redegørelsen udgør i sin helhed.

Væsentlige dele af den er baseret på solid ny forskning på grundlag af et omfattende, hidtil utilgængeligt materiale, som forskergruppen har fremskaffet. Det er først og fremmest efterretningsmateriale fra FE og PET samt et omfattende polsk og østtysk materiale om Warshawa-pagtens militære planlægning og østlandenes efterretningsmæssige og undergravende aktiviteter mod Danmark. Man bør også fremhæve grundige analyser af den danske offentlige debat, hvor der kommer interessante nuancer frem – simpelthen fordi man har givet sig tid til at gennemgå det åbne materiale fra ende til anden. Samtidig er der også store dele af redegørelsen, hvor andre nye værker, først og fremmest *Dansk Udenrigspolitik Historie* bind 5 og 6, har leveret en første analyse, og hvor det mere er tolkningen end selve den historiske rekonstruktion, der er af interesse.

Redegørelsen er som helhed lagt på et ambitiøst analytisk plan. For eksempel er det bemærkelsesværdigt, at den formår at udvikle og langt hen ad vejen også fastholde et klart teoretisk fokus. Den overordnede ramme om fremstillingen af dansk politik er adaptation-tilgangen, der videreudvikles på frugtbar vis. Mest klargørende er dog nok redegørelsens sondring mellem systemkonflikt og sikkerhedsdilemma i vurderingen af den kolde krig.

Ved vurderingen af redegørelsen må man tage i betragtning, at DIIS har været stillet på en vanskelig opgave af regeringerne Nyrup Rasmussen og Fogh Rasmussen. Da DIIS' forgænger DUPI (Dansk Udenrigspolitisk Institut) i år 2000 blev anmodet om at lave en redegørelse for truslen mod Danmark under den kolde krig, var jeg som medlem af DUPIs bestyrelse betænkelig, fordi opgaven lugtede af indenrigspolitik, nemlig af en kompensation til den borgerlige opposition for den stærkt omstridte nedsættelse af PET-kommissionen (hvis redegørelse vi stadig har til gode). Og betænkelighederne blev ikke mindre af det reviderede kommissorium fra 2002, hvori de politiske overtoner var endnu klarere. I et klima af "kulturkamp" og opgør med fodnoteperioden var det ikke nogen taknemmelig opgave, som DIIS arvede fra DUPI ved sin start i 2003. Forfatterne har dog ikke af den grund ladet sig friste til at levere en tandløs eller politisk korrekt besvarelse. Tværtimod giver de en ganske kontroversiel tolkning af den anden kolde krig i 1980'erne og af dens danske hjørne. Redegørelsen rummer nemlig en i hvert fald delvis legitimering af fodnotepolitikken ved at se den i konteksten af en farlig og uansvarlig amerikansk sikkerhedspolitik. Den er nok yderst kritisk over for Socialdemokratiets konkrete politik i 1980'erne, men på den underliggende præmis, at partiet – hvis det havde været mere analytisk og mindre taktisk i sin tilgang – faktisk kunne have leveret et plausibelt rationale for denne.

Redegørelsens grundtese er her, at USA og Europa i 1980'erne havde to forskellige opfattelser af "the grand strategy", dvs. den overordnede politisk-militære strategi over for Sovjetunionen. De forsigtige, status quo-orienterede europæiske regeringer holdt – så godt som det nu lod sig gøre – fast ved 1970'ernes ligevægts- og afspændingsstrategi, mens USA under Reagan sporede sig ind på en "sejrsstrategi", hvis sigte var at stressede de sovjetiske ledere til et storpolitisk tilbageskridt. Analysens anden grundtese er denne strategis farlighed og uansvarlighed. Her tilter analysen. Nok dokumenteres det, at USA's politik var mere risikofyldt end almindelig kendt, og at krisestemningen i Kreml på den

baggrund i efteråret 1973 nåede et farligt niveau, som man i Vesten ikke havde en klar fornemmelse af. Men det sker i en analyse, der får de sovjetiske ledere til at fremstå som den "ansvarlige" part – uanset at situationens farlighed ikke blot skyldtes den amerikanske stress-politik, men også den farlige cocktail af samfundskrise, ledelsessvaghed og et autonomt militær-industrielt kompleks med en stærkt offensiv strategi med klare præ-emptive elementer. Et kritikpunkt mod redegørelsen er, at den underspiller de destabiliserende aspekter af Sovjets offensive (men ikke nødvendigvis aggressive) militærstrategi.

Via den stærkt profilerede tese om sejrstrategiens farlighed udgør redegørelsen et forsvar for de europæiske regerings forsøg på at fastholde ligevægts- og afspændingsstrategien, samtidig med at forsvaret i hvert fald et stykke af vejen udstrækkes til Socialdemokratiets politik, som redegørelsen nærmest opfatter som en slags ligevægts- og afspændingspolitik *plus*, altså som en videreudvikling af denne. Denne opfattelse er næppe holdbar. De nordeuropæiske socialdemokratier gik nemlig videre og udformede omridset (mere blev det ikke til) af en ren samarbejdsstrategi over for Øst, hvor begreber som militær balance, afskrækkelse, kernevåbnenes stabiliserende rolle eller *flexible response* gradvis gled ud af diskursen. Tilbage stod ganske vist NATO-medlemskabet og forestillingen om et "troværdigt" forsvar, men koblingen i form af støtte til NATO-strategien var stort set forsvundet.

Der var således ikke to, men tre *grand strategies*, der kæmpede om magten i 1980'erne: de europæiske regerings, inklusive Schlüter-regeringens, fastholden ved ligevægt og afspænding og to revisionistiske strategier: den amerikanske og den euro-socialdemokratiske. Hvor de europæiske regeringer søgte at balancere mellem systemkonflikt og sikkerhedsdilemma, fokuserede USA nu ensidigt på systemkonflikten, dvs. fjendeforholdet, mens de socialdemokratiske partier til gengæld næsten glemte denne i deres optagethed af sikkerhedsdilemmaet, dvs. farerne ved den forstærkede konfrontation. Systemkonfliktens fortoning gav sig udtryk i en svag støtte til oppositionen i Central- og Østeuropa, i et vist samarbejde med Øst på partiplan og i en tendens til parallelisering af de to supermagter og af autoritære regimer i øst og vest. Samtidig førte betoningen af sikkerhedsdilemmaet til kritik af kaprustning og især af kernevåbnenes rolle i vestlig strategi. Analysen opfanger således ikke tydeligt på de revisionistiske elementer i Socialdemokratiets politik.

Redegørelsen forklarer primært Socialdemokratiets politik med eksterne forhold: Reagan-politikken og påvirkningen fra andre socialdemokratiske partier i Scandilux-samarbejdet. Men samtidig underspilles de interne faktorer noget, især den rolle, som hensynet til gruppesammenholdet, forstået som en præference for den position, der uanset indholdet skabte mindst dissens indadtil, kom til at spille en afgørende rolle i mange situationer, for eksempel i anløbssagen 1988. Herved fik de stærkt artikulerede kritikere af den traditionelle partilinje et stort ord at skulle have sagt over for gruppens "tavse" flertal – især da de i stigende grad fik Anker Jørgensens øre. I det hele taget var Anker Jørgensen den centrale spiller, hvis følelsesmæssige aversion mod kernevåbnene i stigende grad bestemte partiets politik. Desuden prægedes partigruppen efter 1982 af en hurtigt indtruffet

og med årene stigende frustration over oppositionsrollen, der fik den til at markere sig, hvor der kunne skabes et parlamentarisk flertal uanset dettes levedygtighed undtagen som opposition.

En af redegørelsens vigtige pointer er, at der var tale om en ”ægte” polarisering mellem partierne, således at ikke blot Socialdemokratiet, men også de borgerlige fjernede sig fra konsensuspositionen: Det skete ved, at Venstre rykkede til en ny plads til ”højre” for de konservative, et skifte, der indledtes allerede i 1979, og hvorfra der går en lige linje op til den borgerlige udenrigspolitik siden 2001.

Analysen af den anden kolde krig og fodnoteperioden i dansk sikkerhedspolitik har påkaldt sig størst opmærksomhed. Men de 90 kapitler rummer mange andre analyser. De tre første bind omfattende henholdsvis perioderne 1945-62, 1963-78 og 1978-91 er hver opdelt i analyser af dansk sikkerhedspolitik (igen opdelt i gennemgange af den offentlige debat og af den politiske formuleringsproces) og af de østlige aktiviteter rettet mod Danmark i perioden. Disse afsnit omfatter østlandenes ”strategi og kampagner over for Danmark”, den politiske og teknisk-videnskabelige efterretningsvirksomhed samt den militære trussel, hvor der igen skelnes mellem den samtidige og den nutidige vurdering af den. I bind 4 resumeres analyserne i de tre forudgående bind, hvorefter der drages konklusioner og trækkes perspektiver. Det er især dette bind, der har mødt kritik for sine til tider lidt hårdtrukne konklusioner på de forudgående analyser.

Som det fremgår, er der tale om en højst kompliceret struktur, der afspejler redegørelsens hensyntagen til de politiske signaler, der har ligget i de givne kommissorier. Som nævnt tidligere, er der meget nyt at hente, ikke mindst den samvittighedsfulde gennemgang af FE’s løbende vurderinger af truslen på grundlag af tjenestens periodiske oversigter. Det gælder også modpartens militære planlægning og efterretningsaktiviteter mod Danmark. Disse analyser giver for første gang et detaljeret billede af Danmarks rolle i Warshawa-pagtens krigsplanlægning samt af deres spionageaktiviteter mod Danmark. De sidstnævnte var meget omfattende, især fra DDR’s side, men førte ikke til hvervning af danske agenter uden for småtingsafdelingen. De østlige efterretningsfolk kunne nok færdes ret ubesværet i det danske samfund, men ikke trænge ind i dets centrale dele – et resultat, som givetvis vil skuffe nogle deltagere i den hjemlige debat.

En af redegørelsens lidt ironiske konstateringer er, at firsernes strid blandt andet havde rod i en manglende sikkerhedspolitisk debatkultur herhjemme. Det sidste halvårs ”koldkrigskrig” viser, at det ikke står meget bedre til i dag. DIIS’ koldkrigsredegørelse er naturligvis lige så lidt som de sidste to bind i Dansk Udenrigspolitik Historie den definitive analyse, og det er derfor positivt, at røret omkring DIIS-redegørelsen har skabt interesse for yderligere forskning. Men de klare forsøg på politisk og bevillingsmæssig styring af denne forskning er stærkt bekymrende, og man kan kun håbe, at forskningsmiljøet vil være stærkt nok til ikke lade sig spænde for nogen politisk vogn, men vil insistere på friheden til selv at vælge sine emner, sine metoder og sine synsvinkler.

Nikolaj Petersen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Lise Togeby, *Man har et standpunkt... Om stabilitet og forandring i befolkningens holdninger*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 294 s., kr. 298,00.

Bogen tager udgangspunkt i Phillip Converses klassiske artikel, der hævdede, at almindelige mennesker ikke besad politiske holdninger ("The Nature of Belief Systems in Mass Publics", pp. 206-261 i David Apter (ed.), *Ideology and Discontent*, Glencoe, IL: Free Press, 1964). Den provokerende påstand blev underbygget af paneldata, der viste, at den amerikanske befolkning i 1950'erne over tid gav vidt forskellige svar på det samme spørgsmål. Det gav anledning til en amerikansk diskussion, der også spredte sig til Danmark. I 1971 og i 1987 blev der således knyttet et panel til de danske valgundersøgelser. Lise Togeby's undersøgelse følger op på denne – trods alt – begrænsede danske forskningsindsats og præsenterer det uden tvivl hidtidige bedste datamateriale.

Stabiliteten og forandringen i danskernes holdninger analyseres på to niveauer. Først og fremmest analyseres den overordnede opinion ved over tid at sammenligne det samlede antal respondenter for eller imod et givent standpunkt. Analysen går nogle gange helt tilbage til 1970'erne, men baseres primært på perioden fra maj 1999 til maj 2003, hvor man hver fjerde måned har gennemført surveyundersøgelser. Dernæst analyseres stabiliteten på individniveau. Det gøres ved med fire måneders mellemrum at stille de samme personer det samme spørgsmål. Med dette design gennemgår bogen en række områder; henholdsvis holdninger til indvandrere, ØMU'en, udenrigspolitisk engagement, velfærdsstaten, miljøproblemer og en række mindre enkeltsager. Analyserne knyttes til en medieanalyse af perioden fra 1999 til 2003. Medieanalysen præsenteres ikke i bogen, end ikke i form af kvantitative opgørelser, og forekommer derfor en anelse underudviklet. Men de vigtigste begivenheder beskrives og indtegnes i bogens udmærkede diagrammer.

I de afsluttende kapitler analyseres områder på tværs. Det leder først og fremmest til den overordnede konklusion, at der er en betydelig grad af stabilitet i befolkningens holdninger. Både hvad angår den samlede opinion – i særdeleshed set over et længere tidsforløb – og hvad angår individernes svar fra gang til gang. Det modsiges Conserve. Samtidig bekræfter en række af de nærmere analyser af, hvem der skifter mening, flere af Zallers antagelser, for eksempel at grupper med høj viden ikke nødvendigvis er dem, der typisk skifter holdning (John Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992). Analyserne er interessante, pædagogisk fremstillet og fremstår som ganske robuste.

Ikke desto mindre vidner bogen også om, at selv med gentagne surveyundersøgelser, 11 stk. bliver det til, er det meget svært at udtale sig om kausalitetsforholdet mellem befolkningens holdninger, mediernes formidling og vinkling af nyhedsstoffet, de ledende politikeres udmeldinger, den førte politik og ikke mindst rækken af større konkrete begivenheder, for eksempel terrorangrebet i USA. Togeby's ræsonnementer virker generelt ganske plausible, men det er vanskeligt at levere hårde beviser. Mere dybtgående kvalitative studier på enkelte af de dækkede områder kunne måske have været et ganske nyttigt supplement, hvis trådene i denne komplekse kausalitet skulle udredes.

Mit væsentligste kritikpunkt er imidlertid, at bogen mangler en indledende problemformulering, der beskriver, hvad vi skal bruge analyserne til. Eller med andre ord, hvordan bogen bidrager til Magtudredningens ambition om at indkredse magtforholdene i Danmark. Og i den forbindelse nogle overvejelser om, hvorfor det egentlig er interessant at sammenligne Danmark med USA. Selvfølgelig er det interessant at analysere befolkningens holdninger, da de kan være afgørende for, hvem der ved valg kommer til magten. Men betød de undersøgte holdningsskift egentlig noget for regeringsskiftet? Det kan også være interessant, hvis man regner med, at politikere i konkrete beslutninger følger den folkelige opinion. Men gør de det? Og endelig er der også den klassiske diskussion om magtens tredje ansigt, dvs. den bevisthedskontrollerende magt. Hvem og hvad er det egentlig, der forårsager stabilitet og skift i den offentlige opinion? En nærmere fokusering af, hvad der egentlig er problemstillingen, kunne formentlig have bidraget til, at en række af disse spørgsmål blev diskuteret i bogen, i det mindste som perspektiveringer på de fundne resultater.

Den mest eksplicite problemstilling er spørgsmålet om, hvorvidt mediernes nyhedskriterier og vinkling af begivenheder er afgørende for den folkelige opinion, dvs. en bevisthedskontrollerende magt. Hvis det er hovedproblemstillingen, kunne man imidlertid ønske sig noget mere af medieanalysen. Den implicitte sammenligning med USA fører i øvrigt til en yderst interessant observation. Det nævnes, at stabiliteten i danskernes holdning kunne hænge sammen med tilstedeværelsen af et flerpartisystem. Et flerpartisystem gør det alt andet lige nemmere at mene det, som partiet mener. Tesen underbygges af, at nogle af skiftene i den offentlige opinion tilsyneladende kan forklares med partiernes udmeldinger – ikke mindst om den politik, som modstanderne fører. Var det komparative sigte gjort mere eksplicit, kunne tesen måske være underbygget, for eksempel ved en nærmere analyse af sammenhængen mellem partiernes udmeldinger og (parti)-vælgernes holdninger.

Når det er sagt, skal der imidlertid ikke herske tvivl om, at bogen er meget læseværdig og giver en lyst til at vide meget mere. Således åbner bogen det meget interessante forskningsfelt mellem medievidenskab og samfundsvidenskab, der er under opbygning flere steder i landet. Bogens konklusioner, der ofte er lidt på den ene side og lidt på den anden side, vidner om, at det ikke er noget nemt felt.

Christian Albrekt Larsen
Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet

Morten Kallestrup, *Europæisering af nationalstaten – EU's konsekvenser for dansk reguleringspolitik og de nationale aktørers undervurderede rolle*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2005, 382 s., kr. 395.

Morten Kallestrup fra Aalborg Universitet analyserer i denne bog europæiseringen af dansk offentlig forvaltning og politik. Ambitionen med bogen strækker sig dog videre, idet forfatteren også ønsker at bidrage til den bredere lit-

teratur om europæisering ved at undersøge nationale aktørers hidtil underbelyste rolle i europæiseringsprocesser. Bogen udgør både et velkomment bidrag til den endnu spæde danske litteratur på området samt en relevant opfordring til europæiseringslitteraturen om at tage de nationale aktørers rolle seriøst.

Det er en omfattende bog, både hvad angår indhold og længde. Teoretisk (kapitel 2) tager bogen udgangspunkt i det formelle institutionelle pres fra EU på medlemsstaterne, eller hvad forfatteren kalder institutionel europæisering. Det vil sige, at EU har en direkte indflydelse på stabilitet og forandring i national politik og forvaltning, hvor omfanget af national forandring varierer med enten graden af pres eller misfit. Det udgør bogens nulhypotese. Forfatteren følger herefter en hovedstrøm i europæiseringsteorien ved at udvide perspektivet med yderligere to europæiseringsmekanismer: Interaktionsorienteret europæisering, hvor EU påvirker nationale mulighedsstrukturer, og ideationel europæisering, hvor EU påvirker forestillinger og forventninger hos de nationale aktører. På den baggrund opstilles en alternativ hypotese kaldet den ”nationale samspil-hypotese”. Den indeholder to påstande, nemlig (1) at EU ikke har en direkte effekt på stabilitet og forandring i national politik og forvaltning, samt (2) at EU i stedet har en indirekte effekt, der afhænger af de nationale aktørers samspil i den nationale politiske proces.

Derefter analyseres det (kapitel 3-7), i hvilket omfang en række EU-direktiver har påvirket den danske politik og forvaltning i relation til forbrugerkøb, markedsføring og e-handel. Det efterfølges af en analyse af (kapitel 8-9), hvilken betydning EU’s konkurrencepolitik har haft for tre ændringer af den danske konkurrencelov i henholdsvis 1998, 2000 og 2002. På baggrund af disse procesanalyser foretager forfatteren i kapitel 10 en tværgående analyse, hvor han evaluerer de hypoteser, som blev opstillet i teori afsnittet. Til sidst trækkes bogens argument op (kapitel 10-11), og dets implikationer for fremtidige europæiseringsanalyser vurderes. Forfatteren afviser på baggrund af analyserne bogens nulhypotese, mens den ”nationale samspil-hypotese” er blevet styrket. Hovedkonklusionen er: ”... at *domestic politics matter* i langt højere grad end antaget i europæiseringslitteraturen. Nationale politiske aktørers samspil i nationale politiske processer er en undervurderet forklarende variabel i studiet af EU’s (...) konsekvenser for national politik og forvaltning”.

Bogens væsentligste bidrag er, at den gennem procesanalyser viser, at de nationale aktører har stor betydning for, hvordan EU påvirker national offentlig forvaltning og politik. Forfatteren har i sit teoriapparat også et godt blik for de forskellige måder, hvorpå EU kan påvirke medlemsstaterne. Det vises i analyserne, at EU påvirker de nationale politikprocesser i forhold til timing, kompleksitet, aktørkonstellationer, gennem destabilisering af nationale ligevægte samt som legitimering af nationale reformer. Forfatteren fremhæver særligt betydningen af, at EU benyttes af de nationale aktører til at fremme egne politiske mål, hvilket ikke indfanges af europæiseringsteoriens traditionelle fokus på institutionel europæisering. Desuden er bogen baseret på en imponerende mængde empirisk materiale.

Set i et mere kritisk perspektiv har bogen det problem, at den ikke får udnyttet det store potentiale for teoriudvikling og -testning, der findes i de omfattende empiriske analyser. Det er ærgerligt, fordi forfatteren havde kunnet have leveret et stærkt bidrag til den lidt rodede europæiseringslitteratur, hvis han mere klart havde identificeret de forskellige former for europæisering og deres relative forklaringskraft i forhold til variable i den nationale politiske proces. Problemerne har deres rod i en lidt løs teoretisk ramme.

Den teoretiske ramme mangler særligt en teoretisering af begreber som ”det nationale samspil” og ”nationale politiske processer”. Den manglende teoretisering gør det uklart, hvad variablene i den nationale politiske proces – mulighed-strukturer og forståelser/forestillinger – kan forklare. Der opstilles ikke selvstændige positive forventninger til stabilitet og forandring ud fra disse variable. Derfor kommer meget af bogens argument til at hvile på afvisningen af nulhypotesen om institutionel europæisering. Det er ærgerligt, fordi der kunne ligge langt flere spændende pointer i det empiriske materiale, som ikke identificeres, da deres betydning ikke er teoretiseret. Det gør også, at analyserne til tider er lidt uskarpe, fordi det ikke er klart, hvilke hypoteser og variable de mange beskri- vende fakta belyser.

Et relateret problem er, at afvisningen af nulhypotesen er baseret på to variable, der ikke er helt klart defineret og operationaliseret, nemlig forandring og misfit/pres. Der præsenteres ikke et samlet mål for forandring. I analyserne af konkurrencepolitikken opereres der med et kriterium om principskifte, men et sådan kriterium er ikke præsenteret eller brugt i bogens øvrige analyser. Det gør det svært at vurdere forfatterens standard for, hvor stor en forandring der er tale om. Definitionen og operationaliseringen af variable som misfit og pres diskuteres heller ikke. Derved får forfatterens klassifikation af graden af misfit/pres et subjektivt præg. Denne manglende diskussion af misfit-begrebet bliver også et problem i kapitel 6. Her mener forfatteren ikke, at det giver mening at tale om misfit på trods af, at EU-reguleringen udfordrer et centralt retligt princip i Danmark. En sådan udfordring af centrale principper er imidlertid netop, hvad der ifølge nogle definitioner af misfit vil blive betragtet som et stort misfit.

Bogen kunne således have draget fordel af, at der var blevet brugt lidt mere krudt på at teoretisere og operationalisere en række centrale variable. Det ændrer dog ikke ved, at Morten Kallestrup med denne bog har leveret et vigtigt bidrag til forståelsen af europæisering som et mangesidet fænomen, hvis betydning for stabilitet og forandring i (dansk) offentlig politik og forvaltning ikke kan forstås uden at tage den nationale politiske proces i betragtning.

Mads Leth Felsager Jakobsen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Peter Kragh Jespersen, *Mellem profession og management. Ledelse i danske sygehuse*, København: Handelshøjskolens Forlag, 2005, 333 s., kr. 425,00.

Som titlen signalerer, handler bogen om sygehusledelse og om de sundhedsfaglige lederes splittelse mellem lederrollen og deres professionelle tilknytning. Bogen fungerer samtidig som en opsamling af resultaterne fra SYOL-projektet (Sygehusorganisation og ledelse). Det er et spændende og meget relevant emne – også i lyset af kommunalreformens kommende ændringer af sygehusvæsnet. En del af baggrunden for nedsættelsen af Strukturkommissionen var netop ”problemerne” i sygehusvæsnet: ventelister, uens behandlingstilbud i amterne og manglende effektivitet. Diverse organisations- og ledelsesreformer har ellers løbende været forsøgt, og disse reformer er centrale i bogens tre overordnede forskningsspørgsmål:

1. Hvilken betydning har sygehusfeltets karakter og samspillet mellem institutionerne i feltet for dannelse, spredning og tolkning af organisations- og ledelsesreformer?
2. Hvordan kan ledende og ansatte professionelles tolkninger af og holdninger til organisations- og ledelsesreformer forstås og forklares, og hvilken betydning kan de tillægges?
3. Hvordan kan de ledende professionelles rolle forstås, og hvilke vanskeligheder og muligheder åbner deres rolle som bindeled mellem den professionelle verden og den moderne managementverden?

Disse forskningsspørgsmål skal ses i sammenhæng med bogens teoretiske udgangspunkter. Kragh Jespersen trækker på tre forskellige tilgange (med særlig vægt på førstnævnte): Nyinstitutionel organisationsteori, professionssociologien og New Public Management (NPM) tankegangen. Teorigennemgangen i kapitel 3 er en ret overordnet litteraturgennemgang, og man savner en mere direkte sammenknytning med undersøgelsens forskningsspørgsmål og (ikke mindst) med den empiriske undersøgelse. Især den nyinstitutionelle organisationsteori virker ret løsrevet fra den konkrete kontekst, og man spørger sig selv, hvad den egentlig bidrager med. Efter min smag kunne en række hypoteser funderet i teorien have styrket sammenhængen mellem teori og undersøgelse.

Bogen indeholder flere historiske gennemgange: i kapitel 2 om det danske sygehusfelt generelt, i første del af kapitel 4 om ledelsesmodeller i det danske sygehusfelt og i afsnit 5.2 om ramme-, takst- og kontraktstyring i Danmark. Alle disse historiske gennemgange er interessante (om end lidt langtrukne). I kapitel 2 karakteriseres sygehusfeltet som decentralt og præget af de sundhedsprofessionelles interesser, og den vigtigste udvikling beskrives som en øget politisk interesse. Kombinationen af den decentrale sygehusstruktur og de stærke sundhedsprofessioner føres videre i afsnittet om ledelsesmodeller. Kragh Jespersen argumenterer for, at kernen i lægernes professionelle ledelsesprojekt står stærkt: Det er og bliver lægerne, der har det afgørende ord. Sygeplejerskerne har længe forsøgt at få kontrol med sygeplejen, og fra 1984 til 1997 udvidede de ifølge Kragh Jespersen deres projekt til at søge ligestilling med lægerne. Det lykkedes

i nogen grad på det formelle plan, men i 1997 trængte Sygehuskommissionens begreb ”entydig ledelse” sygeplejerskerne tilbage i defensiven. Lægerne fik nemlig hurtigt sat lighedstegn mellem denne såkaldte ”entydige placering af ledelsesansvaret” og lægelig ledelse på afdelingsniveauet. Selvom entydig ledelse kun langsomt slår igennem (på grund af sygeplejerskernes modstand og sygehusfeltets decentrale struktur), argumenterer Kragh-Jespersen for, at lægernes ledelsesprojekt er blevet udvidet, og sygeplejerskernes er blevet reduceret. Trods megen diskussion af generalisternes rolle i sundhedsvæsenet (”djøficerings”-debatten) står ledere med ledelse som fag fortsat svagt. Selvom NPM anbefaler denne ledelsestype, er de fagprofessionelle stadig stærkt repræsenteret i sygehusledelserne, og på niveauerne derunder har stort set alle ledere en sundhedsfaglig baggrund. Med denne diskussion af de generelle forhold indrammer Kragh Jespersen sine mere specifikke analyser på afdelingsniveau. De historiske beskrivelser er generelt spændende og velskrevne, selvom de i høj grad bygger på eksisterende materiale.

For at undersøge sygehusledelse på afdelingsniveau har Kragh Jespersen (sammen med de øvrige SYOL-medarbejdere) foretaget en lang række kvalitative interviews med ledelse og personale i 17 afdelinger fordelt på tre sygehuse i Nordjyllands Amt (i alt 120 interviews med 220 personer). Helt unikt har de fulgt de samme afdelinger (og dermed i nogle tilfælde samme personer) i tre år, hvilket giver et meget spændende materiale. Kragh Jespersen har desuden (forbilledligt) ekspliciteret de metodiske valg i et efterskrift og vedhæftet interviewguide og kodenøgle. Det muliggør alternativ brug af det omfattende materiale og bidrager også væsentligt til læserens vurdering af resultaterne.

Den empiriske gennemgang starter med en beskrivelse af lægers og sygeplejerskers ”konstruktion” af afdelingslederjobbet – hvordan de opfatter lederrollen. Dette afsnit mangler efter min smag en strammere teoretisk styring. Der er mange (og lange) citater, og man kan godt blive i tvivl om, hvad de egentlig illustrerer. Mere interessant er Kragh Jespersens diskussion af de ledende sundhedsprofessionelle som hybridledere mellem det klassiske professionelle selvstyre og de generelle ledelsesopgaver. Kragh Jespersen identificerer nogle spændende forskelle mellem læger og sygeplejersker, hvilket naturligt fører over i hans diskussion af entydig ledelse. Efter min mening er bogens største bidrag netop disse konkrete undersøgelser af de fagprofessionelle lederes dilemma mellem deres profession og den generelle ledelsesverden.

I et selvstændigt kapitel (kapitel 5) diskuterer Kragh Jespersen kontraktstyring på sygehusene. Udgangspunktet er en kort teoretisk gennemgang centreret om den manglende adskillelse mellem bestillere (politikere, amtslige embedsmænd og sygehusledelse) og udførere (de sundhedsprofessionelle) samt informationsasymmetrien mellem parterne (til fordel for sidstnævnte). Især vanskeligheden ved at specificere de komplicerede ydelser forventes at reducere mulighederne for økonomiske gevinster ved kontraktstyringen. Kragh Jespersens gennemgang af de udenlandske erfaringer med kontraktstyring på sygehuse viser også, at transaktionsomkostningerne tenderer mod at udligne eventuelle produktivitetsforbedringer. Frem for at affærdige kontraktstyring på sygehusområdet henleder Kragh Jespersen imidlertid opmærksomheden på processuelle gevinster i form af større gensidig

forståelse, omkostningsbevidsthed, omstillingsevne og større service. Han argumenterer for, at kontrakterne kan føre til større oplevet gensidig indsigt, viden om prioriteringsmulighederne samt nyttiggørelse af ”tavs” viden. Da det imidlertid ikke er helt klart, hvad det empiriske grundlag for disse påstande er, kommer de til at stå ret løsrevet. De bruges også mest som et springbræt for den empiriske analyse af de nordjyske interviewpersoners vurdering af kontraktstyringsprocessen.

Den empiriske analyse af, hvordan interviewpersonerne vurderer kontraktstyringsprocessen, lider under nogle af de samme problemer som gennemgangen af, hvordan interviewpersonerne opfatter lederrollen: for lidt teoretisk styring af for meget detaljeret empiri. Man får derved også fornemmelsen af meget *ad hoc*-baserede forklaringer, for eksempel på forskellene mellem de tre undersøgte sygehuse. Det hjælper lidt på side 224, hvor en firefelttabel anskueliggør henholdsvis sygehusledelsens og afdelingsledernes prioriteringer af management og fagprofessionalisme.

Generelt er bogens største styrke dens meget spændende forskningsspørgsmål og dens omfattende og veldokumenterede empiriske materiale. Kragh Jespersen har en omfattende viden om området, og ideen med at indramme de specifikke analyser med historiske beskrivelser fungerer faktisk godt. Den største svaghed ved bogen er den for svage kobling mellem teori og empiri, hvilket især i gennemgangen af resultaterne af interviewundersøgelsen på de tre nordjyske sygehuse giver sig udslag i, at afsnittene rent ud sagt bliver kedelige at læse. Det forværres af en del gentagelser i teksten. Det er synd, for der er ingen tvivl om, at analyserne er spændende, og resultaterne er overbevisende. Af sidstnævnte årsager kan bogen klart anbefales til alle, der interesserer sig for sygehusledelse og samspillet mellem rollerne som henholdsvis professionel og leder.

Lotte Bøgh Andersen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Pierre Bourdieu, *Udkast til en praksisteori*, København: Hans Reitzels Forlag, 2005, 372 s., kr. 375,00 (oversat af Peer F. Bundgaard). Pierre Bourdieu, *Viden om viden og refleksivitet*, København: Hans Reitzels Forlag, 2005, 192 s., kr. 249,00 (oversat af Henning Silberbrandt).

Med udgivelsen af disse to bøger af Pierre Bourdieu suppleres rækken af væsentlige sociologiske værker, som er tilgængelige på dansk. Der er tale om to meget forskellige bøger, der på hver sin vis bidrager til forståelsen af de centrale grundbegreber og det, man kunne kalde tilgangen i Bourdieus sociologi.

Viden om viden og refleksivitet rummer Bourdieus afsluttende forelæsningsrække på Collège de France (2000-2001), og her præsenteres det grundlæggende videns- og videnskabssyn, som har præget Bourdieus virke. Der er ikke

tale om nyt stof, og tankefigurerne har på forskellig vis været præsenteret før, men styrken ved bogen er måden, hvorpå Bourdieu udfolder et sammenhængende epistemologisk argument for en position hinsides den traditionelle modsætning mellem objektivisme og subjektivism eller rationalisme og relativisme. Og dette sker i en for Bourdieu bemærkelsesværdig enkel og pædagogisk form, der blandt andet gør bogen velegnet som del af introducerende kurser i samfundsvidenskabelig videnskabsteori.

I bogen bliver det tydeligt, hvordan Bourdieu hverken kan kategoriseres som traditionel realist/rationalist eller socialkonstruktivist, og hvordan han forsøger at undgå ”valget” mellem disse to lige problematiske positioner. I stedet anerkendes de sociale og historiske betingelser for (samfunds)videnskaberne samt de konsekvenser, disse betingelser har for den producerede videns gyldighed, *samtidig med* at det fastholdes, at gyldig videnskabelig viden er mulig. I kraft af det kantianske greb, der forsøger at udrede ”de *socio-transcendentale betingelser for viden*” (p. 128), det vil sige de sociale relationer, som udgør forudsætningen for produktionen af gyldig viden, kan videnskaben reflektivt blive i stand til at kontrollere og begrænse uhensigtsmæssige og problematiske konsekvenser heraf.

Bourdieu deler altså videnskabssociologien og socialkonstruktivisternes argument i diskussionen med den rationalistiske eller ”positivistisk” position, nemlig at de sociale relationer i de videnskabelige felter er medkonstituerende for videnskabernes funktionsmåde og dermed for sandheden eller gyldigheden af den viden, der produceres. Men Bourdieu deler på ingen måde den socialkonstruktivistiske og relativistiske konklusion, at videnskabernes gyldighed så at sige bliver samstemmende med den magt, hvormed diskursen fremsættes, og bogen rummer således et meget skarpt opgør med blandt andre Bruno Latour. Bourdieu hævder i stedet det videnskabelige felts særstatus, som det sted, hvor de sociale relationer (i en historisk proces) har opnået en grad af autonomi vis-à-vis det sociale, der kan facilitere produktionen af gyldig viden.

Det, Bourdieu her særligt hæfter sig ved, er den logik i det videnskabelige felt, der tilsiger, at al viden konstant må afprøves i konkurrence med de bedste faglige modstandere. Den videnskabelige intersubjektivitet og videnskabens sociale relationer er således ikke videnskabens svaghed, men dens væsentligste styrke. I det afsluttende kapitel illustrerer Bourdieu med ”udkast til selvanalyse”, hvad han mener med inkorporeringen af en reflektiv videnskabelig habitus. Denne objektivisering af det objektivierende subjekt (dvs. af forskeren) har til formål at afdække de konkrete sociale mulighedsbetingelser for den videnskabelige praksis, herunder at afdække grænserne for de forskellige tænke måder, som forskeren fører ind i denne praksis. Bourdieu understreger dog samtidig, at det afgørende ikke er den personlige eller individuelle (”narcissistiske”) historie, men snarere den kollektive, epistemologiske omhu, der må gøres til en generel ”lov” på det videnskabelige felt. På denne måde er det interessante i det afsluttende kapitel ikke de personlige intriger i det franske sociologiske miljø (med for eksempel Althusser, Foucault og Latour) eller de strategiske alliancer med forskellige tyske sociologer (for eksempel Habermas og Luhmann), som antydes i tek-

sten. Snarere bør man hæfte sig ved den refleksive analyse af egen historie og konsekvenserne for – dvs. mulighederne og begrænsningerne i – egen videnskabelige habitus.

Hvor *Viden om viden og refleksivitet* hører til afslutningen på Bourdieus sociologiske produktion, markerer *Udkast til en praksisteori* på det nærmeste indledningen. Bogen er en oversættelse af *Esquisse d'une théorie de la pratique* (1972), hvis genudgivelse Bourdieu selv sørgede for i 2000. Bogen forefindes samtidig i en delvis engelsk oversættelse (*Outline of a Theory of Practice* fra 1977), der dog også rummer nye afsnit, blandt andet et meget ofte anvendt afsnit om doxabegrebet. Bourdieu nævner desuden i indledningen til *Le Sens Pratique* fra 1980 (engelsk: *Logic of Practice*, 1990), at han med denne bog på en måde har skrevet *Udkast til en praksisteori* endnu engang, og endelig kan man betragte *Meditations pascaliennes* fra 1998 (engelsk: *Pascalian Meditations*, 2000) som endnu en tilbagevenden til det samme tema, nu med endnu 20 års forskning i bagagen.

Der er altså tale om et af de mest centrale omdrejningspunkter i Bourdieus sociologiske projekt, nemlig udviklingen af en teori til forståelse af menneskers sociale praksis som praksis. I *Udkast til en praksisteori* præsenteres læseren for dette projekt på to måder. På den ene side (i bogens første halvdel) i form af forskellige empiriske studier af de kabylske samfund, og på den anden side (i bogens anden halvdel) en række teoretiske og analytiske betragtninger og diskussioner.

Som det konstateres af Annick Prieur i den glimrende danske indledning, så er det ikke nemt stof. Og i modsætning til *Viden om viden og refleksivitet* er der ikke tale om en bevidst pædagogisk formidling af de centrale pointer, men om empiriske og teoretiske betragtninger, der i deres søgen efter præcision til tider vikles ind i endog meget knudrede og vanskelige argumentationskæder og sætninger. Bogen fordrer noget af sin læser, men belønner hende samtidig med en omhyggelig og grundig indføring i og forståelse af udgangspunktet for iagttagelsen af de sociale praksisser.

De empiriske studier er detaljerede, grænsende til det kedsommelige, men ikke desto mindre afgørende for forståelsen af blandt andet praksissernes relationelle konstitution og af nødvendigheden af et samtidigt strukturalistisk og refleksivt fænomenologisk greb. For sandheden om den sociale praksis, hævder Bourdieu, kan hverken iagttages udefra af videnskaben eller indefra af de sociale aktører, men må konstrueres i udnyttelsen af begge disse perspektiver.

Bogen præsenterer endvidere en række centrale teoretiske diskussioner, blandt andet af habitusbegrebet, af genindførelsen af tiden og betydningen af praksissernes tidlige struktur og ”flow” samt af begrebet om miskendelse, dvs. det forhold, at sandheden om det sociale er skjult i det sociale selv, hvilket netop er forudsætningen for reproduktionen af de sociale relationer. Det kan forekomme abstrakt, men styrken i bogen er sammenkoblingen af de empiriske studier, der har udgjort konteksten for Bourdieus teoretiske arbejde, og udviklingen af de centrale begreber. Med analysen af gaveudvekslingens logik synes både habitusbegrebet, forståelsen af tiden og begrebet om miskendelse således her at blive

præsenteret ”i deres rette element”, og de empiriske analyser fungerer på denne måde som en slags konstituerende eksempler.

I det hele taget er det bogens styrke, at den præsenterer netop et *udkast* til den praksisteori, der senere er blevet revideret og forfinet. En række centrale teoretiske diskussioner findes kun i denne bog, blandt andet diskussionen af habitusbegrebet som handlingsteori og afvisningen af handlinger forstået som henholdsvis regelstyrede og mekaniske eller strategiske og planlagte. Også dette er med til at gøre bogen uomgængelig for den læser, der ønsker at tilegne sig den sociologiske analyse og tilgang, som Bourdieu tilbyder. Samlet må man sige, at Hans Reitzels Forlag med udsendelsen af disse to oversættelser bidrager væsentligt til Bourdieu-læsningen i Danmark.

Gitte Sommer Harrits
Institut for Politik, Økonomi og Forvaltning
Aalborg Universitet

Jo Saglie & Tor Bjørklund (red.), *Lokalvalg og lokalt folkestyre*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2005, 349 s., Nkr. 348,00.

De tre skandinaviske lande har valgt hver sin rytme mellem parlamentsvalg og lokalvalg: I Sverige afholdes de to slags valg på samme dag, i Norge er der enten stortingsvalg eller lokalvalg i september hvert andet år, og i Danmark er der jo kommunalvalg hvert fjerde år i november, og folketingsvalg, når statsministeren finder det opportunt (inden for fireårsperioden).

Man skulle så tro, at disse forskelle ville give anledning til tilsvarende variationer med hensyn til, hvad der påvirker vælgernes stemmeafgivning ved lokalvalgene, herunder ikke mindst den nationale valgvindes betydning, valgdeltagelsens højde og udviklingsretning, forskelle mellem store bykommuner og små landkommuner osv. Men sådan er det langt fra, og derfor bliver det faktisk ganske interessant at studere den antologi om det norske lokalvalg i september 2003, som en lang række norske samfundsforskere har bidraget til.

Tre hovedspørgsmål binder bogens kapitler sammen: (1) Hvordan forløb de to valg til henholdsvis fylkestingene og kommunalbestyrelserne i de 18 fylker og 434 kommuner, betragtet sådan lidt fra oven, (2) hvordan har lokaldemokratiet det egentlig i Norge, og (3) hvad skete der i de kommuner, hvor man eksperimenterede med måden at holde kommunalvalg på? Det er nok især den sidste tråd, der er af interesse i en dansk sammenhæng, fordi nogle af eksperimenterne også i Danmark har været nævnt som muligheder, der kunne styrke det lokale demokrati; nogle af bogens tværgående temaer påkalder sig dog absolut også interesse for både politikere og politologer.

Her tænkes blandt andet på Larry Roses diskussion af de sociale normers betydning for valgdeltagelsen, som også skal læses på baggrund af, at Norge er et af de mange lande, hvor valgdeltagelsen over en efterhånden ret lang periode har været for nedadgående, ikke mindst ved kommune- og fylkestingsvalgene.

Rose diskuterer og beskriver den sociale norm om, at den gode borger stemmer ved de demokratiske valg. Denne norm kan dels være internaliseret, dels være adfærdsregulerende i kraft af eventuelle sociale konsekvenser af *ikke* at efterleve den. Normen om valgdeltagelse som en (internaliseret) borgerpligt har gennemgående størst betydning, men man skal bestemt ikke se bort fra det andet aspekt.

Stemmenormens betydning for den høje valgdeltagelse i Danmark er også veldokumenteret. Hvad er forklaringen så på den forskellige udvikling i valgdeltagelse i de to lande? Her savner man lidt en oversigt over de to normaspekters udbredelse som supplement til Roses grundige redegørelse for deres samvariation med andre forklarende variabler. Spørgsmålet om normaspekternes betydning i en situation, hvor valgdeltagelsen er konstant faldende, gøres derfor ikke helt færdigt; det ville dog også forudsætte en dynamisk analyse, som det foreliggende materiale desværre ikke giver mulighed for. Kapitlet giver derfor heller ikke nogen forklaring på det fortsatte (om end også i 2003 relativt beskedne) fald i valgdeltagelse, og da slet ikke på baggrund af analysen af normernes centrale betydning.

Blandt de i 2003 gennemførte eksperimenter er der især grund til at nævne tre. I Nittedal kommune uden for Oslo afholdt man valget i forsommeren, især for at kunne vurdere, om frigørelsen fra en fælles valgdag kunne føre til større fokus på de lokale politiske stridsspørgsmål, højere valgdeltagelse mv. Sigrud Skålne konkluderer i sin analyse af eksperimentet, at man i valgkampen var i stand til at holde fokus på den økonomisk trængte kommunes egne problemer, men valgdeltagelsen faldt desværre til rekordlave 46,3 pct.! Kommunalvalg er altså ikke kun isolerede valg i hver enkelt kommune. Der er også en mediemæssig og landspolitisk kontekst, som spiller ind på valgdeltagelsen – og på de emner, der tages op, og de valg, vælgerne træffer med hensyn til personer og partier.

I et andet eksperiment, som analyseres af Marcus Buck, Helge O. Larsen, Tord Willumsen og Mikal Lanes, kunne de kommuner, der ønskede det, få tilladelse til at vælge ordstyrer (borgmester) ved et direkte valg, adskilt fra valget af medlemmer til kommunalbestyrelsen (men dog på samme dag). I de 36 kommuner, der deltog i dette forsøg, faldt deltagelsen og endda lidt mere end for hele landet under ét, og deltagelsen ved borgmestervalget var gennemgående lavere end ved valget af den samlede kommunalbestyrelse. Forfatterne forklarer denne forskel med de større informationsindsamlingsomkostninger, hvad der lyder rimeligt nok. Men tilsyneladende er det nok så meget lokale omstændigheder – sammen med kommunestørrelsen – der spiller ind på, hvor mange der deltager, idet der er en klar tendens til, at der i de lidt større kommuner var forholdsvis færre end i de mindre kommuner, der deltog i det direkte borgmestervalg. I øvrigt viser *exit polls* fra disse kommuner en *split voting*-procent på mere end 30, hvad der også er interessant.

Rune Karlsen, Bernt Aardal og Dag Arne Christensen skriver i deres kapitel om tre små forsøg med computer-afstemning. Forsøget var vellykket i den forstand, at mange af deltagerne vurderede oplevelsen positivt, men da man ikke var tvunget til at stemme via en skærm, og da forsøgene ikke gav mulighed for at

stemme hjemmefra via internettet, havde det reelt ingen betydning for valgdeltagelsen. Unge var mere positive end ældre over for eksperimentet, så forfatterne vover den konklusion, at adgang til egentlig internet-afstemning vil få flere unge end nu til at stemme. Det er sikkert rigtigt, men da de samtidig ventilerer de velkendte problemer med at sikre valghemmeligheden ved afstemning hjemmefra, er konklusionen nærmest, at it-baserede offentlige valg nok ikke lige med det samme er løsningen på problemerne med at sikre en højere valgdeltagelse – samtidig med, at resultaterne i øvrigt peger i retning af, at de sociale forskelle i valgdeltagelsen ikke vil blive mindre end nu, hvis it-sporet bliver det vigtigste.

2003-valgene var også et eksperiment derved, at nye regler om afgivning af stemmer på personer og om personudvælgelse blev implementeret. Formålet med denne lovændring, som beskrives af Ottar Hellevik og Johannes Bergh, var blandt andet at øge interessen i kommunalbestyrelsernes personsammensætning og dermed bidrage til at øge valgdeltagelsen. Det mål blev ikke nået, men som forfatterne siger, kan man jo ikke vide, om endnu færre havde deltaget, hvis denne ændring ikke var blevet indført; det har de naturligvis ret i. De fleste danskere vil nok mene, at det norske system er kompliceret. Måske kunne en løsning have været en større grad af enkelhed og gennemskuelighed, når man nu engang ville ændre på reglerne?

Det skulle gerne være fremgået, at *Lokalvalg og lokalt folkestyre* også har interesse i en dansk sammenhæng, hvor en række af bogens temaer også diskuteres, når man taler om at revitalisere det lokale demokrati. Det gælder også andre af kapitlerne – for eksempel Jo Saglie og Signy Irene Vabos om andre former for anvendelse af internettet i lokalpolitikken end ved selve afstemningen og Tor Bjørklund og Johannes Berghs om indvandrere i lokalpolitikken (hvor de deltager mindre end i Danmark). Bogen kan derfor anbefales til alle, der vil have skærpet fokus på lokalvalg og lokalt demokrati i deres eget land på baggrund af erfaringerne i et land, der har prøvet at gøre noget ved den faldende deltagelse. At valgdeltagelsen har været mere stabil i Danmark end i de fleste andre lande betyder jo langt fra, at vi ikke også bør overveje, hvad man kan gøre for at fastholde det pæne niveau.

Jørgen Elklit
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Goran Hyden, Julius Court & Kenneth Mease, *Making Sense of Governance. Empirical Evidence from 16 Developing Countries*, Boulder: Lynne Rienner, 2004, 262 s., \$ 42,54.

Making sense of governance præsenterer resultaterne fra en stor undersøgelse, *World Governance Survey*, som er det første forsøg på at måle kvaliteten af governance verden over. Bogens formål er at vise værdien af at anvende governance-begrebet, specielt i forhold til eksisterende demokratimålinger. Dette

formål opfylder forfatterne til fulde, og bogen kan klart anbefales til alle, der interesserer sig for politisk udvikling bredt forstået.

Governance defineres af forfatterne som ”etableringen og håndteringen af de formelle og uformelle spilleregler, som regulerer den offentlige sfære, den arena, hvori sociale og økonomiske aktører interagerer” (p. 16, min oversættelse). Allerede i denne definition fremgår forskellen fra eksisterende målinger af både demokrati og økonomisk udvikling. Forfatterne vælger nemlig ikke at anvende absolutte kriterier, ud fra hvilke et lands performance vurderes. De arbejder i stedet med et procesperspektiv, hvorfra regler kan håndteres på forskellige måder af politiske aktører. Herved undgår forfatterne at fremføre en prædefineret og værdiladet opfattelse af, hvordan et ideelt politisk system bør se ud. De gør meget ud af at understrege, at governance kan forbedre sig, uanset om det politiske system er demokratisk eller ej.

På trods af at det ideelle demokrati ikke bliver defineret i *Making sense of governance* er der dog alligevel nogle gældende universelle og alment accepterede principper. Disse finder forfatterne i FN’s menneskerettighedserklæring, og de bliver derved fortalere for en rettighedsbaseret snarere end en behovsbaseret tilgang til udvikling. En rettighedsbaseret tilgang har den fordel, at netop normer og regler, frem for mere specifikke politiske tiltag eller konkrete resultater, kommer i fokus. Og det har den fordel, at noget universelt – retten til good governance – kan kombineres med noget kontekst-specifikt – nemlig de enkelte landes opfattelse af, hvad der er good governance. Ud fra de universelt accepterede menneskerettigheder udvinder forfatterne seks principper, nemlig deltagelse, fairness, anstændighed, effektivitet, accountability og gennemsigtighed. Disse principper har så affødt konkrete spørgsmål, der stilles til eksperter, såkaldte velinformerede personer, i det enkelte land. Eksperten kan enten være respekteret akademiker, en højt rangerende bureaukrat, repræsentant for en civilsamfundsorganisation, forretningsperson eller lignende.

Spørgsmålene relaterer sig til seks governance-arenaer, nemlig det civile samfund, det politiske samfund, regeringen, bureaukratiet, det økonomiske samfund og det juridiske system. For hver arena har governance at gøre med, hvordan regler håndteres i denne. For eksempel handler reglerne for det civile samfund om den måde, hvorpå borgerne bliver bevidste om offentlige emner og kan være med til at debattere dem. På sin vis repræsenterer *Making sense of governance* en tilbagevendende til et mere Eastonsk helhedssyn, hvor både input- og output-siden af det politiske system tages til indtægt. Forskellen er, at hvor David Easton ikke så på statsapparatet som sådan, har *Making sense of governance* fem spørgsmål, der går specifikt på bureaukratiet, og fem spørgsmål yderligere, der er rettet mod institutioner, der definerer interaktionen mellem statslige og markeds-mæssige aktører i udviklingsprocessen. Der er i alt 30 spørgsmål, fem for hver arena. Et eksempel er den politiske arena, hvor spørgsmålet lyder: I hvilken grad reflekterer politikken befolkningens præferencer? Svarmulighederne går fra i meget lav grad til i meget høj grad, og eksperten skal både vurdere situationen for fem år siden og nu. På denne måde fås også et mål for ændringer over tid.

Resultaterne præsenteres, efter de indledende kapitler, i seks kapitler (kapitel

3 til 9), som hver behandler en governance-arena. Resultaterne bekræfter, at det er værd at anvende governance-begrebet, fordi det faktisk siger noget nyt. Tanzania scorer for eksempel højere end landet ville gøre i Freedom House, en ren demokrati-måling, fordi flere faktorer, som for eksempel ledelsens vilje til at fremme national udvikling, inkluderes. Ligeledes er et land som Kina, trods sin økonomiske succes, der placerer landet højt på en ren vækstmåling, ikke at finde blandt de højst placerede på governance-skalaen. Et kig på Kinas resultater for "det økonomiske samfund" viser, at de lokale eksperter vurderer, at der er store problemer med korruption og med udvekslingen af informationer mellem private og statslige økonomiske aktører. Derimod er der ros til Kinas evne til at tilpasse sig den globale økonomi.

Kapitlerne fremstår stærkt, fordi hvert enkelt introduceres med en kort oversigt over litteraturen på området. I det hele taget adskiller *Making sense* sig fra eksisterende målinger af demokrati eller udvikling i det, at den er så stærkt teoretisk funderet, og derved at spørgsmålene er så klart knyttet til den begrebsmæssige anvendelse af governance. Man kan sætte spørgsmålstegn ved brugen af lokale eksperter frem for bredere opinionsundersøgelser eller andre, mere objektive, indikatorer. For eksempel kan man stille spørgsmål ved, i hvor høj grad lokale eksperter, der jo må formodes at være påvirket af globaliseringen og vestlige værdier, kan siges at vurdere governance ud fra kontekst-specifikke snarere end vestlige kriterier. Men brugen af lokale eksperter er meget bevidst og velargumenteret fra forfatternes side, så læseren bliver overbevist om, at dette er det mest hensigtsmæssige, givet omkostningerne ved en bredere opinionsundersøgelse.

I det hele taget er bogens fremgangsmåde og argumenter logiske og overbevisende. En indvending er, at der ikke spørges meget til eksterne aktørers eller processers indvirken på governance, en mangel der må siges at være væsentlig i en globaliseringens tidsalder. Selvom denne anmelder er enig i det fornuftige i fortsat at fokusere på nationale politiske systemer, er andre niveauer, både overnationale og subnationale, af stigende vigtighed, et aspekt som ikke nævnes eller behandles i bogen.

Mette Kjær
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Modtagne bøger

- Baldersheim, Harald & Lawrence E. Rose (red.), *Det kommunale laboratorium*, Bergen: Fagbokforlaget 2005
- Journal of Peace Research*, volume 42, number 6, November 2005
- Rahbek, Birgitte (red.), *Democratization in the Middle East*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2005
- Udenrigs 3 2005*, København: Det Udenrigspolitiske Selskab 2005
- Nohrstedt, Stig A. & Rune Ottosen (eds.), *Global War – Local Views. Media images of the Iraq War*, Göteborg: NORDICOM 2005
- Den jyske historiker*, Nation, stat og religion i det moderne Mellemøsten, nr. 110-111 december 2005
- Mørup, Søren H., *Berettigede forventninger i forvaltningsretten*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2005
- Vattimo, Gianni, *Nihilisme og emancipation*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2005
- Udenrigs 4 2005*, København: Det Udenrigspolitiske Selskab 2005
- PLUK december 2005*, Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning 2005
- Demker Marie, *Dans på slak lina*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet 2005
- Internasjonal politikk, Nr. 5 2005*, Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt 2005
- Statsvetenskaplig tidskrift, 2005/2*, Lund: Studentlitteratur 2005
- Ryberg, Jesper, *Retsfølelsen. En bog om straf og etik*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag 2006
- Stormhøj, Christel, *Poststrukturalismer. Videnskabsteori, analysestrategi, kritik*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur 2006
- Ejersbo, Niels & Carsten Greve, *Moderniseringen af den offentlige sektor*, København: Børsens Forlag 2005
- Nedergaard, Peter, *Guide til EU-research*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur 2006
- Dean, Mitchell, *Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund*, Frederiksberg: Forlaget Sociologi 2006
- Langergaard, L. Luise, Søren Barlebo Rasmussen & Asger Sørensen, *Viden, videnskab og virkelighed*, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur 2006
- Brøndum, Anders, *Fokus på faglig bæredygtighed i den kommunale opgaveløsning*, Odense: Syddansk Uniservistet, Institut for Statskundskab 2005
- Festskrift. Forsvarsakademiets 175. årsdag*, København: Forsvarsakademiet 2006
- Jensen, Lotte (red.), *Centraladministrationen i en ny tid*, København: Forlaget Politiske Studier 2005
- Jensen, Henrik, *Weber og Durkheim – en metodologisk sammenligning*, København: Forlaget Politiske Studier 2005
- Dalberg-Larsen, Jørgen, *Dansk retsfilosofi. Udviklingslinjer og portrætter*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2006

- Due, Jesper & Jørgen Steen Madsen, *Fra storkonflikt til barselsfond. Den danske model under afvikling eller fornyelse*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2006
- Journal of Peace Research*, volume 43, number 1, January 2006
- Christiansen, Niels Finn, Klaus Petersen, Niels Edling & Per Haave, *The Nordic Welfare Model. A historic Reappraisal*, København: Museum Tusulanum Press 2006
- Jacobsen, Michael Hviid & Poul Poder (red.), *Om Bauman. Kritiske Essays*, København: Hans Reitzels Forlag 2006
- Honneth, Axel, *Kamp om anerkendelse*, København: Hans Reitzels Forlag 2006
- Knudsen, Tim, *Fra enevælde til folkestyre*, København: Akademisk Forlag 2006
- Statsvetenskaplig tidskrift*, 2005/3, Lund: Studentlitteratur 2005
- Jensen, Poul Kragh, *Ligesom Nazisterne!*, Aarhus: Jean Monnet Centret Aarhus Universitet 2006
- Bille, Lars, *Det nye flertal. Dansk partipolitik 2001-2005*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2006

Abstracts

Morten Ebbe Juul Nielsen

The Impossibility of the Arms Length Principle

The doctrine of liberal neutrality (the state cannot justify actions based on conceptions of the good) and the arms length principle (politicians ought to refrain from micro-managing the cultural sphere) are both familiar political principles. The paper argues that a principled defence of the arms length principle must be related to the doctrine of neutrality. However, the former cannot fulfil the demands of the latter. Yet, some version of the arms length principle is the only possible way for a liberal neutralist state to pursue any policies in the cultural sphere. This forces a choice upon the neutralist: either to give up neutrality (insofar the state must take an activist stance vis-à-vis the cultural sphere) or to refrain from pursuing such policies. Yet, it seems that in many circumstances, the state ought to take action vis-à-vis the cultural sphere. Hence, as far as cultural policy goes (at the very least), both the doctrine of neutrality and the arms length principle must be dismissed for a liberal state.

Peter Triantafillou

Benchmarking as a Normalising Governing Technology

In this paper, benchmarking is conceived as a normalising governing technology. The critical-analytical potential of such a conception is illustrated with some examples of the use of benchmarking in the Danish hospital sector. Inspired by Michel Foucault's notions of power, government and freedom, I argue that benchmarking may be addressed as a form of advanced liberal government that seeks to promote self-governance through the production of normalizing knowledge. I argue that such a conceptualization opens a space for analyzing some of the power relations brought into play in benchmarking practices.

Vibeke Normann Andersen

Continuity and Change. Transparency and Openness in Education

In 2002 a new Act on Transparency and openness in education was put into effect in Denmark. The Act is a formalized system of performance measurement. All education institutions are subject to publish on the Internet their average grades of their final exams. The historical institutional concept of path dependency shows how the outline of the act is made at an earlier stage. The act is layered as a new institution on top of pre-existing institutions. By focusing on how

institutional and political processes interact and are combined, new contributions to historical institutionalism are further developed without, however, considering institutional reproduction and innovation as opposites. It is elaborated how the Act with respect to certain dimensions respectively reproduces, breaks with, and combines two formerly developed paths of reform policy and education policy.

Klaus Levinsen og Carsten Strømbæk Pedersen

Young people and local politics – engagement and political knowledge

The 18 to 29-year-old are less interested in local politics, they do not vote as frequently at local elections and, on the whole, participate less in various forms of political activities related to the local sphere. Differences in age are also in evidence when it comes to knowledge about local politics. On the basis of a number of questions on knowledge, the study distinguishes between two forms of knowledge about local politics: General knowledge of local politics and specific political knowledge of the municipality in which they live. The effects of age are found to be most marked when it comes to the citizens' specific knowledge of local politics, whereas young people's general knowledge is not less than that of the study's oldest citizens. Applying multivariate analyses of various forms of participation in local politics, we find that it is in particular citizens' residential seniority, their sense of belonging to the municipality, their status as consumers of municipal service, and also their specific knowledge about local politics, which are of importance for participation in local politics.

Accordingly, it is important to include elementary life cycle determined conditions, such as degree of tie to a particular municipality, when we want to explain young people's lack of local political knowledge and involvement.

Kasper M. Hansen og Jens Ringsmose

When the Partyleader Gets the Boot: The Replacement of Partyleader in the four "old" Parties

In the last fifty years 26 party leaders from the four "old" parties in Danish politics – the Social Democrats, the Social Liberals, the Conservatives and the Liberals were replaced. 16 leadership changes were related to non-fulfillment of the four strategic party goals – vote seeking, office-seeking, party cohesion, and policy influence. Defeat in the electoral arena is the key source of change in leadership. The effect of the change is less obvious, it tends to make things worst in the short run. Since 1973 media increasingly focus on party leaders and their ability to "deliver" making politics more competitive. Hence, change of leadership nowadays results from defeats rather than exit by 'natural causes', the pattern before 1973.

Om forfatterne

Morten Ebbe Juul Nielsen, ph.d., (phil), BA (psych) Post.doc ved forskningsgruppe for straf og etik, filosofi, Roskilde Universitetscenter. E-mail: mejn@ruc.dk

Peter Triantafillou, PhD i Internationale Udviklingsstudier, er adjunkt ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter. Han har skrevet adskillige artikler om forskellige former for styring, magt og frihed indefor offentlig forvaltning, human ressource udvikling, myndiggørelse, medborgerskab, og udviklingsinterventioner i Danmark, Malaysia og Singapore.

Vibeke Normann Andersen, Ph.D., cand.scient.adm., MA, er lektor ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Seneste publikationer er blandt andet: "En ny uddannelsespolitisk styring?". *Nordisk Administrativt Tidsskrift*, 85. årg., nr. 4, 2005 og "Deliberative Democracy and the Deliberative Poll on the Euro". *Scandinavian Political Studies*, vol. 27, no. 3 (med Kasper Møller Hansen).

Klaus Levinsen, Ph.D., adjunkt i politisk sociologi ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet, Odense. Forfatter til afhandlingen *Unge politiske værdier – i et generationsperspektiv*, Syddansk Universitetsforlag, 2003. Har deltaget i den danske værdiundersøgelse med artikelbidrag i *Danskernes værdier 1981-1999* (Gundelach (red.), 2002), og *Danskernes særpræg* (Gundelach (red.), 2004). Deltager i forskningsprojektet *Kommunestørrelse og lokalt demokrati* ved Institut for Statskundskab, SDU med analyser af danskernes lokalpolitiske interesse og politiske tillid.

Carsten Strømbæk Pedersen, cand.oecon, konsulent i konsulent- og rådgivningsfirmaet ECO Analyse A/S og ekstern lektor ved institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Han har senest deltaget i forskningsprojektet *Kommunestørrelse og lokalt demokrati* og et forskningsprojekt om institutionsledernes ledelsesvilkår.

Kasper Møller Hansen, Ph.d. Adjunkt i almen og komparativ statskundskab ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Hans forskningsområder er anvendt demokratiforskning, valg, folkeafstemninger, meningsdannelse og borgerinddragelse. Han underviser i almen og komparativ statskundskab, demokratiteori, statistik og samfundsvidenskabelig metode. Udover Ph.d.-afhandlingen (2004) *Deliberative Democracy and Opinion Formation*. Odense:

University Press of Southern Denmark har han publiceret artikler i *Scandinavian Political Studies*, *Public Administration*, *Politica*, *Tidsskriftet Politik*, *Økonomi & Politik* og *Metode & Data*. Hans nuværende forskningsprojekter omhandler blandt andet et projekt, der forsøger at forstå effekterne af argumenter og information på borgerne. Dette projekt er finansieret af *Forskningsrådet for Samfund og Erhverv*. E-mail: kmh@ifs.ku.dk

Jens Ringsmose, cand.mag., ph.d.-stipendiat ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet, Odense. Arbejder fortrinsvis med dansk sikkerheds- og forsvarspolitik i efterkrigstiden, men interesserer sig også for partiforskning og de danske partiers historiske udvikling. Har udgivet bogen, „*Kedeligt har det i hvert fald ikke været ...*“ Fremskridtspartiet 1989-1995 (2003). E-mail: jri@sam.sdu.dk

Politicas ph.d.-serie

Aksel Vladimir Carlsen, *Socialdemokratismens muligheder og begrænsninger i det postsovjetiske Rusland*, 1999, kr. 50,00.

Hanne Marlene Dahl, *Fra kitler til eget tøj – Diskurser om professionalisme, omsorg og køn*, 2000, kr. 50,00.

Lars Johannsen, *The Constitution and Democracy: The Choice and Consequence of the Constitution in Post-Communist Countries*, 2000, kr. 50,00.

Mette Kjær, *The Politics of Civil Service Reform: A Comparative Analysis of Uganda and Tanzania in the 1990s*, 2001, kr. 50,00.

Bernhard Hansen, *Party Activism in Denmark. A Micro Level Approach to a Cross-Sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, 2002, kr. 50,00.

Vibeke Lehman Nielsen, *Dialogens pris. Uformelle spilleregler, ressource-symmetri og forskelsbehandling i offentligt tilsyn*, 2002, kr. 50,00.

Asbjørn Skjæveland, *Government Formation in Denmark 1953-1998*, 2003, kr. 50,00.

Kristian Høyer Toft, *International Justice and Justificatory Models*, 2003, kr. 50,00.

Søren Serritslew, *Offentlig budgetlægning i et institutionelt perspektiv*, 2004, kr. 50,00.

William Leslie Mitchell, *Instrumental Friend or Foe? Constructivist Activism in Security Policy Means Analysis*, 2004, kr. 50,00.

Rikke Skou Jensen, *Ledelse og medindflydelse. En analyse af ledelsesad-færd og institutionaliseret samarbejde på offentlige og private arbejdsplad-ser*, 2004, kr. 50,00.

Jens Rudbeck, *Popular Contention and Democratization in Sub-Saharan Africa*, 2005, kr. 125,00.

Lotte Bøgh Andersen, *Offentligt ansattes strategier. Aflønning, arbejds-belastning og professionel status for dagplejere, folkeskolelærere og tand-læger*, 2005, kr. 100,00.

Anne Binderkrantz, *Magtens midler. Danske interesseorganisationer og deres indflydelsesstrategier*, 2005, kr. 125,00.

Gitte Harrits Sommer, *Hvad betyder klasse? En rekonstruktion af klassebegrebet med henblik på en analyse af sammenhængen mellem klasser og politisk deltagelse i Danmark*, 2005, kr. 125,00.

Rune Stubager, *The Education Cleavage: New Politics in Denmark*, 2006, kr. 125,00.

Jakob Linaa Jensen, *Den virtuelle kaffestue – deliberation og demokratisk inklusion I politiske i debatter på Internettet*, 2006, kr. 125,00